

АНДРУСЯК

Наталія Олександрівна
andrusiak.n@gmail.comк.е.н., доцент, Черкаський
національний університет ім.
Богдана Хмельницького

УДК 332.1

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ У
РЕАЛЬНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВECOLOGICAL AND ECONOMIC COMPETITIVENESS IN THE REAL
SECTOR OF THE ECONOMY OF THE REGIONS*ANDRUSIAK Nataliia Oleksandrivna – PhD in Economics, Associate Professor, Cherkasy National University after Bohdan Khmelnytskyi*

У статті проаналізовано основні існуючі в економічній літературі підходи та уточнено сутність поняття реального сектору економіки та типології його складових. Завдяки цьому вдалося сформулювати ієрархічний комплекс факторів забезпечення конкурентоспроможності регіону та визначити роль і місце еколого-економічних чинників. На підставі аналізу взаємного впливу чинників та програми державної підтримки реального сектору економіки регіонів виокремлено напрямки підвищення еколого-економічної конкурентоспроможності в даному сегменті. В результаті сформульовано комплексні напрямки стимулювання реального сектору економіки в контексті еколого-економічної безпеки регіону.

* * *

The article analyzes the main approaches existing in the economic literature and clarifies the essence of the concept of the real sector of the economy and the typology of its components. Due to this, it was possible to formulate a hierarchical set of factors for ensuring the competitiveness of the region and determine the role and place of environmental and economic factors. The article presents a pyramid of factors influencing regional competitiveness. The basic factors in it are selected elements of resource support, including staffing Resource and environmental security, in our opinion, are fundamental in shaping the competitiveness of the region, since such components are the most valuable in terms of reproduction and redistribution of capital.

The central part of the pyramid of factors forms a block of economic and administrative factors that embody the development of the real sector of the economy and the infrastructure of the region's development. It is the parametric values behind these factors that provide high estimates in determining the level of competitiveness of the regions.

The top of the pyramid is the factors of the development of innovation and technology. We regard this group of factors as the first step towards national leadership, since in the context of the formation of a "new economy" based on knowledge and innovation, it is they who must determine the vector of movement of regions and states to national and international leadership.

Based on the hierarchy of the above factors, we come to the conclusion that stimulation of the real sector of the economy is a prerequisite for the transition of the region from the industrial to the innovative stage of development. Accordingly, the main managerial efforts on the part of the state and local self-government bodies should be concentrated in this direction. In this case, specific subjective-object relations arise, in which the entity act simultaneously by state and local authorities, and the object is the subjects of the region's economic activity and infrastructure objects.

Based on the analysis of the mutual influence of factors and the program of state support of the real sector of the region's economy, the directions of increasing ecological and economic competitiveness in this segment are identified. As a result, integrated directions of stimulation of the real economy sector in the context of ecological and economic security of the region are formulated.

Ключові слова: інновації, інвестиції, екологічна безпека, економічна безпека, регіони

Keywords: innovations, investments, ecological safety, economic safety, regions

ВСТУП

Визначальний вплив на стан екологічного середовища та рівень економічного розвитку здійснюють підприємства виробничого сегменту, котрі становлять основу реального сектору економіки регіону. Інтенсивний розвиток таких підприємств, за умови дотримання сучасних екологічних стандартів діяльності, здатен забезпечити зростання рівня еколого-економічної конкурентоспроможності регіону шляхом створення інвестиційного та інноваційного потенціалу, зростання економічної потужності області та розширення ринків її експансії.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даного дослідження є розкриття економічної

сутності еколого-економічної конкурентоспроможності підприємств реального сектору економіки та її регіональних особливостей.

Аналіз основних публікацій

Питанням екологічної та економічної конкурентоспроможності присвячено значну увагу науковців, зокрема, таких як О.Ю. Бобровська, О.Г. Ларіна, М. Портер, Н.Я. Юрків. Регіональні особливості функціонування реального сектору економіки досліджували О.І. Воло, Н.І. Іляш, І.М. Пліско. Проте комплексні та цілісні дослідження окресленої проблематики відсутні.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стосовно сутності та сегментного складу реального

сектору економіки цілому та регіону зокрема думки науковців різняться. Так, О.І. Волот та О.М. Пліско, зазначають, що розвиток реального сектору національної економіки є запорукою розбудови сильної держави. Однак за часів командно-адміністративної системи та вже в умовах незалежності України вважалося, що сукупний суспільний продукт і національний дохід держави створювалися тільки у виробничій сфері (сектор матеріального виробництва) та розраховувалися на її основі (до 1996 р.) [1]. Втім, навіть і в сучасних дослідженнях можна відшукати праці, де до реального сектору економіки відносять лише виробничу сферу (причому, без, наприклад, будівництва), оминаючи ринки товарів та послуг [2]. Такі підходи означених науковців не можуть вважатися комплексними і повноцінними, оскільки і торгівля, і сфера послуг (окрім фінансових) здійснюють власний внесок у створення доданої вартості [1].

Узагальнивши підходи до визначення сутності ре-

ального сектору економіки та для цілей подальшого дослідження пропонуємо розуміти під даним терміном сукупність суб'єктів господарювання, котрі створюють валову додану вартість та формують валовий внутрішній продукт і національний дохід, виробляючи матеріальні та нематеріальні товари та послуги, та не відносяться до фінансового сектору економіки.

Що стосується типології складових реального сектору економіки (за видами економічної діяльності), то найбільш універсальним є поділ його на сектори, представлений в роботі Н.Я. Юрків (рис. 1).

Розвиток реального сектору економіки виступає суттєвим, але не єдиним фактором рівня еколого-економічної конкурентоспроможності регіону. Відповідно для цілей встановлення ролі саме реального сектору необхідно проаналізувати увесь комплекс чинників конкурентоспроможності регіонів, в т.ч. її еколого-економічної складової (рис. 2).

Рис. 1. Структура реального сектору економіки регіону [узагальнено автором на підставі [3]]

Рис. 2. Фактори забезпечення конкурентоспроможності регіону [узагальнено на основі [4-6]]

Виокремлювати фактори еколого-економічної конкурентоспроможності в окрему систему було б не зовсім доречно, оскільки вони перебувають у тісному

взаємозв'язку та виступають елементами конкурентоспроможності регіонів в комплексному розумінні.

На рис. 2 представлено піраміду факторів впливу

на регіональну конкурентоспроможність. Основоположними факторами в ній обрано елементи ресурсного забезпечення, в т.ч. кадрового. Ресурсна та екологічна безпека, на нашу думку, є фундаментальними у формуванні конкурентоспроможності регіону, оскільки такі компоненти є найціннішими з позиції відтворення та перерозподілу капіталу.

Центральну частину піраміди факторів формує блок економічних та адміністративних факторів, котрі й уособлюють у собі розвиток реального сектору економіки та інфраструктуру розвитку регіону. Саме параметричні значення за цими факторами забезпечують високі оцінки при визначенні рівня конкурентоспроможності регіонів.

Вершиною піраміди є фактори розвитку інновацій та технологій. Цю групу факторів вважаємо першою сходинкою до національного лідерства, адже в умовах формування «нової економіки», заснованої на знаннях та інноваціях, саме вони мають визначати вектор руху регіонів та держав до національного та міжнародного лідерства [4].

Виходячи з ієрархії наведених факторів, приходимо до висновку, що стимулювання реального сектору економіки є необхідною передумовою переходу регіону від індустріального до інноваційного етапу розвитку. Відповідно, основні управлінські зусилля з боку держави та органів місцевого самоврядування мають бути сконцентровані саме в цьому напрямку. При цьому виникають специфічні суб'єктно-об'єктні відносини, у котрих суб'єктом виступають одночасно органи державної та місцевої влади, а об'єктом – суб'єкти господарювання регіону та інфраструктурні об'єкти.

Результатом реалізації суб'єктно-об'єктних відносин повинно стати зростання рівня еколого-економічної конкурентоспроможності регіону за рахунок активізації реального сектору економіки шляхом створення передумов екологічної безпеки та максимізації економічної ефективності виробничих та супутніх процесів. Ступінь дієвості управлінських заходів суб'єктів такої діяльності оцінюється наслідками їх реалізації на кожному етапі досягнення стратегічної мети. При цьому, будь-який результат стане передумовою модифікації або прийняття базової тактики на наступному етапі розвитку. Результати виробничих процесів та господарської діяльності кожного окремого підприємства становить важливий елемент регіональної сукупності, котрі залежать не лише від адміністративного впливу, а в першу чергу, від управлінських рішень власника та дій персоналу. Відповідно, першим важливим елементом стимулювання розвитку реального сектору економіки можна вважати створення мотиваційних стимулів з боку адміністративного ресурсу органів місцевого самоврядування для бізнесу та персоналу.

У науковій літературі під поняттям суб'єкта економічної політики звичайно розуміється сама держава. Проте в Україні до суб'єктів економічної політики відносяться також регіональні органи і органи місцевого самоврядування. До недержавних суб'єктів економічної політики можна віднести недержавні союзи і об'єднання (наприклад, фінансово-промислові групи), політичні організації. Функції останніх полягають у створенні групового виразу інтересів і закріплення його в рамках економічної політики [7].

Відносини, які примушують до ініціативного господарювання, являють собою досить складний вузол економічних, політичних, духовних, психологічних, соціальних відносин. Мабуть, безпомилково можна стверджувати, що необхідною умовою започаткування і розвитку активності суб'єктів економіки є ефективність функціонування суспільних інститутів. Разом з тим субординуваними у загальній системі відносин, побудованими до розвитку ініціативної активності є економічні інститути, а в їх структурі – відносини у сфері праці та розподілу [4].

Проте функція мотивації персоналу все ж покладається на підприємця. Саме керівництво кожного окремого суб'єкту реального сектору економіки самостійно обирає методи і засоби стимулювання не лише продуктивності праці, а й саморозвитку та навчання персоналу. Водночас потрібно зважати, що активність персоналу трансформується у позитивні результати роботи підприємства, а в їх сукупності – усього регіону.

Варто відзначити, що на загальнодержавному рівні розроблено комплекс заходів стимулювання розвитку реального сектору економіки, котрі мають стати індикативними та системоутворюючими в економічній політиці регіонів. Національним інститутом стратегічних досліджень обрано такі пріоритетні напрямки стимулювання реального сектору економіки [8]:

- пришвидшити утворення експортно-кредитного агентства, забезпечити формування та сплату його статутного капіталу відповідно до Закону України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» (від 20.12.2016 р. № 1792-VIII) з метою створення сприятливих умов для розширення експортного потенціалу українських суб'єктів господарювання, покращення структури експорту, захисту українських експортерів від фінансових втрат, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світових ринках;

- ініціювати процес стягнення з Російської Федерації у судовому порядку втрат України після припинення науково-технологічного співробітництва внаслідок замороження низки спільних проектів у сфері транспортної авіації (Ан-124-100 та Ан-124-100М), ракетно-космічної галузі (підтримання стану російських міжконтинентальних балістичних ракет Р-36), а також міжнародні санкції проти РФ у сфері освіти, інновацій, наукових досліджень і технологій, у т.ч. із тимчасовим припиненням співпраці стосовно видачі міжнародних охоронних документів у сфері інтелектуальної власності;

- сформулювати комплекс контрзаходів у межах міжнародних організацій, насамперед СОТ, з метою застосування механізмів СОТ для відміни незаконних дій РФ стосовно блокування транзиту українських товарів;

- активізувати діяльність закордонних торговельних місій України на перспективних ринках із використанням механізмів публічно-приватного партнерства (у т.ч. спільного фінансування зацікавленими приватними компаніями і державою діяльності торговельних місій);

- забезпечити організацію проведення виставок і

презентацій української продукції, передбачивши безпосередні переговори між керівниками українських компаній та іноземними дистриб'юторами;

– активізувати переговорні процеси стосовно укладання угод про вільну торгівлю та створення преференційних режимів торгівлі з країнами, зацікавленими у розширенні торговельних зв'язків з Україною (насамперед Туреччиною, Ізраїлем, країнами Азії);

– посилити моніторинг імпорту товарів в Україну з метою виявлення випадків неконкурентних дій, здатних заподіяти шкоду національному товаровиробнику і, в разі потреби, вводити запобіжні бар'єри, проводити розслідування і вживати спецзаходів, передбачених Законами України «Про застосування спеціальних заходів стосовно імпорту в Україну», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»;

– доопрацювати і подати на розгляд Кабінету Міністрів України Державну програму розвитку вітчизняних промислових підприємств з урахуванням потреб внутрішнього споживання, головним завданням якої є заохочення замовлення продукції в українських виробників, а також створення нових виробництв через проведення імпортозаміщення;

– забезпечити державну підтримку розвитку пріоритетних напрямів вітчизняного машинобудування шляхом розроблення й ухвалення Державної цільової науково-технічної програми розвитку машинобудування, де необхідно передбачити заходи стосовно стимулювання створення нових зразків машинобудівної продукції, що сприятиме вирішенню найбільш актуальних проблем у різних галузях промислового виробництва;

– збільшення номенклатури імпортозамінної машинобудівної продукції; підвищення рівня науково-технічних розробок у машинобудуванні; зростання інноваційної активності машинобудівних підприємств; створення умов для збільшення обсягів випуску та експорту високотехнологічної продукції;

– сприяти створенню потужних експортоорієнтованих національних науково-виробничих об'єднань, здатних концентрувати ресурси на розробці перспективних зразків машинобудівної техніки, забезпечувати високу ефективність використання таких ресурсів та спроможних інтегруватися у світові ланки з виробництва та збуту інноваційних товарів;

– впровадити організаційно-економічні стимули техніко-технологічного переоснащення суб'єктів господарювання АПК, передусім малих та середніх сільськогосподарських підприємств тваринницької галузі, на засадах використання інновацій та лізингу з можливістю часткової компенсації вартості збудованих тваринницьких приміщень, придбаного обладнання та устаткування за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів;

– посилити соціально-економічні та психологічні стимули трансформації господарств населення у фермерські господарства на засадах підвищення рівня їх товарності, полегшення доступу до оптових ринків збуту продукції, становлення горизонтально-вертикальних кооперативних структур із замкнутими циклами формування цілісного продуктового ланцюга, що передбачає збільшення кількості його ланок створення до-

даної вартості;

– ініціювати укладання меморандумів про порозуміння між Кабінетом Міністрів України та вітчизняними виробниками кінцевої продукції хімічної промисловості (насамперед наукоємної продукції з високою доданою вартістю, на яку існує стабільний попит на внутрішньому та зовнішніх ринках), у яких будуть визначені як механізми державної підтримки підприємств галузі, так і зобов'язання компаній стосовно активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, збільшення обсягів реалізації та експорту продукції глибокої переробки;

– запобігати надмірній концентрації ринків у виробництві хімічної та неметалевої мінеральної продукції шляхом здійснення моніторингу змін у структурі товарних ринків та посилення відповідальності компаній, що мають монопольне становище на ринку (згідно зі ст. 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції») у разі зловживання таким становищем, зокрема, стосовно необгрунтованого підвищення цін на внутрішньому ринку;

– активізувати роботу з міжнародними донорськими організаціями (ЄБРР, US-AID, Світовим банком тощо) стосовно розроблення та реалізації проектів технічної допомоги з метою гармонізації національної системи технічного регулювання та стандартів у агропромисловому виробництві до європейських та міжнародних норм (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус) з метою забезпечення експорту української сільськогосподарської та харчової продукції на ринки країн ЄС та інші світові продовольчі ринки;

– забезпечити умови для запровадження підприємствами систем управління безпекою харчових продуктів шляхом удосконалення роботи контролюючих органів у сфері охорони здоров'я, що передбачає підвищення кваліфікації фахівців цих органів з метою надання ними допомоги підприємствам у впровадженні провідних практик і систем управління безпекою харчових продуктів, а також зниження частоти перевірок підприємств, які вже запровадили такі системи. Здолати труднощі цієї війни можливо на основі цілкомітої реструктуризації застарілої економічної моделі, що дозволить швидко й на іншому технологічному рівні відродити вітчизняне виробництво, модернізувати реальний сектор як основу економічного зростання, запровадити нові технології, сучасні технічні рішення та інновації [8].

ВИСНОВКИ

Активізація реального сектору економіки регіону передбачає зміцнення промисловості при зміні її структури і підвищенні конкурентоспроможності продукції. Основою виробничої активності виступають дії, які пов'язані з постановкою і реалізацією завдань розвитку конкретних виробництв та територіальної спільноти. Перетворююча діяльність визначається можливостями передбачати кінцеві результати виробництва, створювати нову більш продуктивну техніку та технологію, змінювати організацію виробничих процесів. Узагальнюючи ці конструктивні дії людини, можна стверджувати, що як необхідною умовою існування людського суспільства, так і основою відтворення активності будь-якого суб'єкта економіки виступає до-

ціальна діяльність або праця.

Стимулювання реального сектору економіки передбачає створення нового формату виробничих відносин заснованого на інвестиційно-інноваційній активності та дотриманні екологічних стандартів виробництва. У процесі новітніх виробничих відносин здійснюється ефективний перерозподіл ресурсів регіону, вихід підприємства на нові потужні ринки збуту продукції та кооперації виробництва. У результаті трансформації зазнає і соціальна сфера регіону. В умовах ефективного виробництва та досяжності і осяжності результатів діяльності змінюються настрої та мотиваційні ратії праці в колективах. Питання ж стосовно фундаменту, який породжує активність, має принципове значення в силу того, що активність вносить у процес соціально-економічного розвитку щось порівняно нове, прогресивне. І, що головне, чим ширша сфера активності тим інтенсивнішим складається розвиток.

Список використаних джерел

1. Волот О.І., Пліско І.М. Реальний сектор економіки: сутність, складові та його роль в забезпеченні стійкого розвитку економіки держави. Науковий вісник Полісся. 2016. №1 (5). С. 23-30
2. Ляш Н.І. Концептуальні підходи до визначення поняття "реальний сектор економіки". Інноваційна економіка. 2013. № 8. С. 59-62.
3. Юрків Н.Я. Економічні та інституційні передумови економічної безпеки в реальному секторі економіки. Управління проектами та розвиток виробництва. 2012. № 1. С. 44-50.
4. Бобровська О.Ю., Свостенко Т.О., Польська Е.І. та ін. Забезпечення конкурентоспроможності регіонів у контексті активізації економічного розвитку / За заг. ред. О.Ю. Бобровської. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2013. 48 с.
5. Ларіна О.Г. Оцінка конкурентоспроможності регіонів в американській та європейській моделі розвитку. Науковий вісник ЧДЕІУ. 2011. № 2 (10). С. 54-59.
6. Porter M., Ketels C.. *Competitiveness: Moving to the Next Stage. DTI Economics Paper 3*. London: Department of Trade and Industry, 2003.
7. Мищенко В.В., Алтухов А.В. Государственное регулирование экономики. Москва: Юность, 2005. 364 с.
8. Реальний сектор економіки України: пріоритети розвитку в умовах зміни вектора економічної політики: аналіз. доп. / О.В. Собкевич та ін. Київ: НІСД, 2017. 40 с.
9. Mascull B. *Business Vocabulary in Use*. Cambridge University Press, 2010. 176 p.
10. Cobuild C. *Business Vocabulary in Practice*. Cambridge University Press, 2011. 256 p.

References

1. Volot O.I., Plisko I.M. *The real sector of the economy: the essence, components and its role in ensuring sustainable development of the state's economy*. Scientific Herald of Polissia. 2016. Vol. 1(5). pp.23-30 (in Ukrainian).
2. Iliash N.I. *Conceptual approaches to the definition of "real sector of the economy"*. Innovative economics. 2013. Vol. 8. pp. 59-62 (in Ukrainian).
3. Yurkiv N.Ya. *Economic and institutional preconditions of economic security in the real sector of the economy*. Project management and production development. 2012. Vol. 1. pp. 44-50 (in Ukrainian).
4. Bobrovska O.Yu., Svostenko T.O., Polska E.I. et.al. *Ensuring competitiveness of regions in the context of economic development* / ed. by O.Yu. Bobrovska; Dnipropetrovsk: DRIDU NADU, 2013. 48 p. (in Ukrainian).
5. Larina O.H. *Assessment of the competitiveness of regions in the American and European model of development*. Scientific Herald of ChDEIU. 2011. Vol. 2 (10). pp. 54-59 (in Ukrainian).
6. Porter M., Ketels C.. *Competitiveness: Moving to the Next Stage. DTI Economics Paper 3*. London: Department of Trade and Industry, 2003.
7. Myshchenko V.V., Altukhov A.V. *State regulation of the economy*, Yunost', Moscow: Youth, 2005. 364 p. (in Russian).
8. *The real sector of the economy of Ukraine: the priorities of development in the conditions of changing the vector of economic policy* / O.V. Sobkevych et.al. Kyiv: NISD, 2017. 40 p. (in Ukrainian).
9. Mascull B. *Business Vocabulary in Use*. Cambridge University Press, 2010. 176 p.
10. Cobuild C. *Business Vocabulary in Practice*. Cambridge University Press, 2011. 256 p.